

SIGICeve pravne delavnice

OMEJITVE AVTORSKIH PRAVIC

Kdaj lahko avtorska dela prosto uporabljamo

© Urša Chitrakar, 2014

IZJAVA

Vsebina te predstavitve je informativne narave in je namenjena seznanitvi s temeljnimi pravili avtorskega prava. Vsa pojasnila predstavljena v nadaljevanju so splošne narave in ne predstavljajo pravnega nasveta ali napotkov za konkretno ravnanje. Uporaba tega gradiva je dovoljena za privatno uporabo in v drugih primerih, za katere zakon dovoljuje prosto uporabo avtorskih del. Za vse druge vrste uporabe je potrebno pridobiti dovoljenje avtorice.

- avtorske pravice so absolutne in izključne dajejo avtorjem (imetnikom) monopol nad razpolaganjem z njihovim delom
- so omejenje s pravicami in interesi drugih (npr. svoboda izražanja, svoboda ustvarjanja, pravica do obveščnosti, izobraževanja, ...)
- avtorji črpajo iz obstoječega znanja in splošne kulturne dediščine
- s časovnimi in vsebinskimi omejitvami naj bi se zagotovilo pravično ravnotežje med pravicami in interesi imetnikov avtorskih (in sorodnih) pravic in pravicami in interesi uporabnikov varovanih del (predmetov)

ČASOVNE OMEJITVE PRAVIC

SPLOŠNO PRAVILO O TRAJANJU AVTORSKE PRAVICE

- ves čas življenja avtorja + 70 let po smrti
- rok prične teči 1. jan. tistega leta, ki sledi letu smrti avtorja oz. drugem dogodku (pri izračunu je potrebno upoštevati tudi veljavnost zakona v obdobju, ko trajajo oz. se iztečejo pravice)
- s potekom tega roka avtorsko delo ni več varovano, je v prosti uporabi

- (dolgo) obdobje trajanja avtorske pravice je namenjeno varstvu avtorja in prvih dveh generacij njegovih potomcev
- avtor ali imetnik pravic ne more podaljšati trajanja varstva avtorske pravice
- trajanje obdobja varstva se lahko podaljšuje le s spremembami zakonodaje npr. leta 1993 na ravni EU sprejeta Direktiva 93/98/EGS o uskladitvi trajanja avtorske pravice, nato leta 1995 sprejet nov zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP), ki podaljša trajanje na čas življenja + 70 let (prej samo življenje + 50 let); leta 2011 so bile s spremembo te direktive deloma podaljšane tudi pravice izvajalcev in proizvajalcev fonogramov (iz 50 na 70 let)

TRAJANJE AVTORSKE PRAVICE V ZDA

- pred letom 1978: veljalo pravilo, da je prvotno obdobje varstva 28 let, ki ga imetnik pravic lahko enkrat podaljša (skupaj 56 let), kasneje obdobje trajanja varstva večkrat podaljšajo s spremembo zakonodaje
- po letu 1978:
  - splošno pravilo: čas življenja avtorja + 70 let po smrti
  - naročena dela (“works made for hire”): 120 let od nastanka ali 95 let od izdaje
  - fonogrami (“soundrecording”): 120 let od nastanka posnetka ali 95 let od izdaje posnetka

POSEBNA PRAVILA

- anonimna in psevdonimna dela: 70 let od objave
- neobjavljena dela: 70 let od stvaritve
- kolektivna dela: 70 let po zakoniti objavi dela (npr. slovarji, enciklopedije, zborniki, ki nastanejo na pobudo naročnika, ob sodelovanju velikega števila avtorjev in se objavijo pod imenom naročnika)

- soavtorji (delo ustvarjeno v sodelovanju, je nedeljiva celota): 70 let od smrti soavtorja, ki umre zadnji
- glasbeno delo, kjer sta besedilo in glasba ustvarjena posebej za to glasbeno delo z namenom, da se uporabita skupaj:
varstvo preneha 70 let po smrti zadnjega preživelega avtorja glasbe ali avtorja besedila

PRIMERI IZRAČUNOV

PRIMER 1: avtor umre leta 1939

- rok začne teči 1.1.1940 (takrat velja pravilo 50 let po smrti)
- obdobje trajanja pravic se izteče z dnem 31. 12. 1989, delo je v prosti uporabi od 1. 1. 1990 dalje

PRIMER 2: avtor umre leta 1946

- rok začne teči 1.1. 1947 (ko velja pravilo 50 let po smrti)
- vendar se je to obdobje izteklo v času, ko je že veljal nov zakon (tj. 31.12.1996), ki je podaljšal trajanje pravic na obdobje 70 let po smrti avtorja)
- obdobje trajanja pravic se izteče leta 31. 12. 2016, delo je v prosti uporabi od 1. 1. 2017 dalje

PRIMER 3: dva soavtorja

- prvi umre leta 1944: njegove avtorske pravice bi se iztekle 31. 12. 1994 (s potekom 50 letnega roka),
- drugi umre leta 1969: njegove avtorske pravice bi se iztekle šele 31. 12. 2039 (s potekom 70 letnega roka)
- zaradi pravila o soavtorjih se pravice za oba soavtorja iztečejo šele 31. 12. 2039, delo je v prosti uporabi od 1. 1. 2040

AVTORSKIM SORODNE PRAVICE

- krajše obdobje varstva kot pri avtorjih
- trajanje varstva pravic izvajalcev :
50 let od datuma izvedbe ali
70 let od prve izdaje (priobčitve javnosti) izvedbe na fonogramu
- trajanje varstva pravic proizvajalcev fonogramov:
50 let odkar je bil posnetek narejen ali
70 let od prve zakonite izdaje fonograma

VSEBINSKE OMEJITVE PRAVIC

- v nekaterih primerih zakon avtorju (še v času trajanja njegovih pravic) odvzame možnost razpolaganja z njegovim delom
- splošno pravilo dopustnosti omejitev avtorskih pravic (5 stopenjski test):
  - (1) samo v primerih določenih v zakonu
  - (2) če je obseg uporabe avtorskega dela omejen glede na namen, ki ga je treba doseči (npr. pouk, obveščanje javnosti, ...)
  - (3) je v skladu z dobrimi običaji
  - (4) ne nasprotuje običajni uporabi dela
  - (5) ni v nerazumni meri v nasprotju z zakonitimi interesi avtorja

- omejitve AP se tolmačijo restriktivno
- sodišča nimajo prostega polja presoje, ampak lahko obravnavajo primere le v okviru seznama dopustnih omejitev, ki so navedene v zakonu (ta seznam je dokončen, primeri so določeni taksativno!)
- da so podani zakonski pogoji za omejitve pravic mora dokazati tisti, ki se nanj sklicuje

ZAKONITA LICENCA

- brez prenosa ustrezne materialne avtorske pravice tj. brez dovoljenja avtorja (imetnika pravic)
- ob plačilu primerne nadomestila (prek kolektivnih organizacij)
- v vseh primerih je potrebno navajati vir in avtorstvo dela

PROSTA UPORABA

- brez prenosa ustrezne materialne avtorske pravice tj. brez dovoljenja avtorja (imetnika pravic)
- brez plačila
- v vseh primerih je potrebno navajati vir in avtorstvo dela

PRIMERI ZAKONITIH LICENC

UČBENIKI:

- dovoljeno je reproducirati ali priobčiti javnosti dele avtorskih del (ali posamične dela s področja vizualnih umetnosti) v učbenikih namenjenih za pouk
- če gre za že objavljena dela več avtorjev

UPORABA V KORIST INVALIDNIH OSEB:

- dopustno je reproduciranje in distribuiranje del, če to delo ni na voljo v zahtevani obliki
- uporaba neposredno povezana z invalidnostjo teh oseb
- ni namenjena doseganju gospodarskih koristi

PRIMERI PROSTE UPORABE

PRAVICA DO OBVEŠČENOSTI - zaradi pridobitve informacije javnega značaja je prosto:

- pri obveščanju o dnevnih dogodkih reproducirati (priobčiti javnosti) dela, ki se vidijo ali slišijo ob poteku tega dogodka npr. pri poročanju s koncerta (primer RTSMB)
- pripraviti in reproducirati povzetke izdanih člankov v pregledih tiska
- reproducirati javne politične govore, govore pred državnimi ipd. organi
- uporabiti dnevne novice in vesti, ki imajo naravo tiskovnega poročila (primer I Cpg 1002/2000: pojem “dnevne novice in vesti” ne vključuje tudi posnetkov športnih dogodkov)

POUK – za namene pouka je prosto:

- javno izvajanje objavljenih del v obliki neposrednega pouka npr. izvajanje glasbe v živo pri pouku
- javno izvajanje objavljenih del na šolskih slovesnostih (če so brezplačne in če izvajalci ne prejmejo plačila)
- sekundarno radiodifuzno oddajanje RTV šolskih oddaj npr. poslušanje (ogled) radijske (televizijske) oddaje prek radia (televizije) v učilnici

PRIVATNO IN DRUGO LASTNO REPRODUCIRANJE

- prosto je reproduciranje že objavljenih avtorskih del, če je izvršeno v največ 3 primerkih
- fizična oseba:
na papirju s fotokopiranjem (ali podobno tehniko) ali na kateremkoli drugem nosilcu, če to stori za privatno rabo, pod pogojem, da primerki niso izročeni ali priobčeni javnosti in če nima namena doseganja gospodarske koristi
- javni arhivi, javne knjižnice, muzeji in izobraževalne in znanstvene ustanove:
za lastne potrebe (interno rabo) na kateremkoli nosilcu, pod pogojem, da to naredijo iz lastnega primerka in če nimajo namena doseganja gospodarske koristi

- zaradi škode, ki nastaja imetnikom pravic zaradi (z zakonom) dovoljene uporabe, se **plačuje nadomestilo** ob prodaji/uvozu naprav, nosilcev zvoka/slike in fotokopij – ki ga imetnikom pravic razdelijo kolektivne organizacije
- **privatno in drugo lastno reproduciranje ni dovoljeno glede:**
  - pisanih del v obsegu celotne knjige razen, če je naklada izčrpana že več kot 2 leti (naklada je izčrpana, če je število neprodanih primerkov manjše od 5% celotne izdaje oziroma če je manjše od 100 primerkov)
  - grafičnih izdaj glasbenih del (razen ročnega prepisovanja)
  - računalniški programov, elektronskih baz podatkov, arhitekturnih objektov
- **problem DJ-jev:** legalno kupijo glasbo npr. v obliki fizičnih ali primerkov ali v digitalni obliki, jo pretočijo na računalnik in predvajajo javno (priobčitev javnosti presega dovoljeno reproduciranje za privatno uporabo)

CITAT

- prosto je navajanje odlomkov že objavljenih del
- z namenom ponazoritve, soočenja ali napotitve (vsebinska interakcija med obema deloma)
- obseg citata: citat mora biti bistveno manj obsežen od nosila citata
- primer II Cp 1392/2013: dovoljeno je citiranje AV del (filmskih posnetkov), samo navedba avtorstva ne zadošča, morajo biti izpolnjeni drugi pogoji – citirni namen !
- primer II Ips 276/2006: dovoljeno je citirati (že objavljeno) partituro glasbenega dela v knjigi

PROSTA PREDELAVA

- objavljena dela
- če gre za privatno ali drugo lastno predelavo, ki ni namenjena javnosti
- predelava v parodijo ali karikaturu, če ne ustvari zmede glede izvora dela – (!) vendar nekaj kar je slišati kot nekaj drugega (“hear-a-like”) ni vedno parodija
- predelava v zvezi z dovoljeno rabo, ki jo zahteva namen uporabe
- avtorsko pravo ne pozna konkretnega pravila o obsegu oz. količini dovoljene predelave: v praksi krožijo različna “pravila” o npr. 7 taktov, 10 – 30 % prvotnega dela ipd; vendar so to lahko le standardi sprejeti v glasbeni industriji ali poslovni običaji, ki ne zdržijo nujno sodne presoje (v sporih sodišča sodijo glede na okoliščine posameznega primera)

PREIZKUS NAPRAV

- obrati in trgovine, ki proizvajajo (servisirajo) ali dajejo v promet npr. CD/vinilne plošče, DVDje ali snemalne naprave ali TV/radijske sprejemnike ali predvajalnike, zvočnike, ekrane ... ipd.
- lahko prosto reproducirajo in javno priobčujejo dela
- v obsegu, ki je potreben za preizkus delovanja (namen tehnično oziroma trgovsko preizkusiti delovanje naprav ali nosilcev zase ali za končnega kupca)

- primer II Cp 2389/2011: ključno je, da se glasba predvaja (pri prodaji) iz različnih prodajnih artiklov z namenom preizkuševanja, časovno in prostorsko omejeno

PROSTA UPORABA AVTORSKIH DEL V DRUGIH ZAKONODAJAH

- primerljiva pravila o izjemah oziroma omejitvah avtorskih pravic poznajo v tujih zakonodajah npr. **fair dealing** (VB), **fair use** (ZDA), **freie Benutzung** (Nemčija), vendar se (lahko) razlikujejo od pravil proste uporabe, kakršna veljajo v RS
- na ravni EU leta 2001 sprejeta **Direktiva 2001/29/ES** o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi, s katero naj bi se (delno) uskladilo tudi pravila glede izjem oziroma omejitve avtorske in sorodnih pravic v zakonodajah držav članic EU – zaključen seznam dovoljenih izjem (možnosti za širitev novih izjem v nacionalnih zakonodajah omejene)

AMERIŠKA DOKTRINA FAIR USE

Ameriški zakon o avtorski pravici (sec. 107-118, Title 17, US code)

- za namene kritiziranja, komentiranja, poročanja, poučevanja ali raziskovanja
- ključna merila za presojo, ali je uporaba varovanih stvaritev pravična ("fair") in zato prosta:
  - (1) namen in značaj uporabe avtorskega dela vključno s komercialno naravo uporabe,
  - (2) narava varovanega dela,
  - (3) količina in pomen uporabljenega dela v primerjavi s celotnim delom in
  - (4) ekonomski učinek uporabe varovanega dela na potencialno tržno izkoriščanje ali vrednost varovanega dela
- !!! sodišča imajo širše polje presoje kot pri nas (primeri niso vnaprej določeni v zakonu)

SONY CORP. OF AMERICA v. UNIVERSAL CITY STUDIOS (1984)

- podjetje Sony je pričelo s prodajo videorekorderjev za domačo uporabo, ki so bili namenjeni snemanju TV programov za kasnejše gledanje oziroma predvajanje (“timeshifting”)
- Universal City Studios je kot imetnik avtorskih pravic na številnih avtorskih delih, ki so vključena v TV programe, menil, da tako snemanje pomeni kršitev njihovih avtorskih pravic, za katero odgovarja Sony (ker z zagotovitvijo videorekorderjev omogoča kršitve avtorskih pravic)
- ameriško vrhovno sodišče je razsodilo, da gre pri snemanju za domačo uporabo za dovoljeno uporabo (“fair use”) in da Sony ne odgovarja za kršitev avtorskih pravic, ker se videorekorderje pretežno uporablja za zakonite namene; snemanje avtorskih del za predvajanje doma pa nima namena doseganja gospodarskih koristi
- drugače je razsodilo v kasnejših primerih npr. Napster in Grokster, ko so odločali o zakonitosti uporabe “peer to peer” tehnologije

CAMPBELL v. ACUFF-ROSE MUSIC INC. (1994)

- tožnik je bil imetnik avtorskih pravic za pesem Roya Orbina "Oh, pretty woman"
- toženec (rap skupina "2 Live Crew") je naredila rap verzijo te pesmi tako, da je uporabila del izvirnega besedila in značilnosti osnovne melodije, spremenili pa so pomen besedila
- sodišče je odločilo, da **gre za parodijo** in da avtorske pravice izvirne pesmi niso kršene zato, ker je bilo očitno, da gre za tak namen uporabe (parodic purpose) in ker je šlo za predelavo izvirnega dela, ni bilo dokazano, da bi lahko bili poslovni interesi imetnikov izvirne pesmi zaradi nove rap verzije ogroženi (bistveno različno poslušalstvo)

GRAND UPRIGHT MUSIC, LTD. v. WARNER BROS RECORDS INC. (1991)

- Biz Markie, raper (delal pod okriljem založbe Warner Bros Records), je uporabil del posnetka iz pesmi *Alone Again (Naturally)* avtorja Gilberta O'Sullivanana v posnetku svoje skladbe *Alone Again*
- sodišče je odločilo, da tako “vzorčenje” (sampling) ni dovoljeno, ker ni “fair use”, ampak gre za kršitev avtorskih pravic
- saj je šlo za zavestno in naklepno uporabo tujega dela (Biz Markie je poskušal dobiti dovoljenje za uporabo) in poudarilo, da je bil edini cilj tožencev prodati na tisoče plošč
- s to odločitvijo je sodišče prvič poseglo v do tedanjo prakso, sprejeto v tej zvrsti glasbe, da je dovoljeno uporabiti zelo kratke “vzorce” (sample) drugih posnetkov (de minimis rule)

BRIDGEPORT MUSIC INC. v. DIMENSION FILMS (2005)

- hip-hop skupina N.W.A. je v posnetku svoje pesmi uporabila vzorec (sample) dveh sekund kitarskega akorda iz pesmi skupine Funkadelic's, jo transponirala in jo petkrat ponovila (loop)
- brez dovoljenja skupine Funkadelic's in ne da bi plačali nadomestilo njihovi založbi Bridgeport Music
- sodišče je odločilo, da uporaba 3 tonov, ki trajajo 2 sekundi ni dovoljena uporaba (fair use), ampak kršitev avtorskih pravic

AUTHOR'S GUILD v. GOOGLE (2013)

- Google (leta 2004) z več ameriškimi knjižnicami sklene dogovor, da bo skeniral njihove knjige za potrebe iskalnika Google Books
- Google skenirane kopije knjig hrani na svojih strežnikih in v zameno za omogočanje skeniranja knjig vsem sodelujočim knjižnicam izroči po en izvod vsake poskenirane knjige za njihovo lastno uporabo in hrambo
- iskalnik Google Books uporabnikom omogoča iskanje po besedilih knjig, ogled posameznih odlomkov knjig in dostop do podatkov o knjigah (uporabniki iskalnika Google Books si ne morejo ogledati celotnega besedila knjige, ampak le posamezne odlomke)
- Google za skeniranje in prikazovanje odlomkov knjig v njihovem iskalniku ne pridobiva dovoljenj avtorjev ali imetnikov avtorskih pravic, niti jim za to nič ne plača, zato združeni avtorjev in založnikov vložita zoper Google tožbo zaradi kršitev AP

- sodišče razsodi, da gre pri Google Books za dovoljeno prosto uporabo (fair use), ker je namen in način uporabe knjig prek iskalnika Google Books je bistveno drugačen od običajne uporabe izdanih (tiskanih) knjig, saj so besedila (tiskanih) knjig pretvorjena v digitalno obliko (gre za uporabo že objavljenih in javno dostopnih knjig)
- Google z iskalnim mehanizmom ne izpodriva običajnega načina uporabe knjig
- uporabnikom iskalnika Google Books pa ni omogočen dostop do celotne vsebine knjige razen, če je njen avtor ali založnik to dovolil
- Google sicer res skenira in shranjuje (reproducira) celoten obseg knjig, vendar je to bistvenega pomena za doseganje čim boljše funkcionalnosti iskalnega mehanizma namreč je, da se omogoči iskanje po celotnem besedilu knjige (s pomočjo besed ali fraz)

VEČ INFORMACIJ

Mednarodne konvencije o avtorski in sorodnih pravicah:

www.wipo.int/treaties/en/

EU direktive in drugi dokumenti:

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/documents/documents_en.htm

Slovenski predpisi:

www.pisrs.si

www.uil-sipo.si

Več informacij o avtorski in sorodnih pravicah in drugih pravicah intelektualne lastnine:

Urad RS za intelektualno lastnino : www.uil-sipo.si

Intellectual Property Office (U.K.): www.ipo.gov.uk

United States Copyright Office: <http://www.copyright.gov>

World Intellectual Property Office (WIPO): www.wipo.int

© Odvetnica Urša Chitrakar, 2014

www.chitrakar.si